Ааптар: Рожина Татьяна Афанасьевна,

Уоттээх саадын иитээччитэ

“Сахабыт тылынан үөрэнэргэ дьулуҥуоҕуҥ.”

Быһаарыы сурук

<u>Актуальнаһа:</u> Киһи аймах былыр-былыргыттан бэйэтин төрөөбүт тылынан саҥаран-иҥэрэн кэлбитэ. Төрөөбүт тыл киһиэхэ билиини ыларыгар уонна сайдарыгар олус улахан суолталаах.

Билиҥҥи кэмҥэ бу проблеманы аһаҕастык этинэр кэм кэллэ. Тоҕо диэтэххэ, төрөппүттэр оҕолорун кыра эрдэхтэриттэн нууччалыы үөрэтэр буоллулар, ол түмүгэр, саха тыла сыыйа- баайа симэлийэн сүтэр кутталланна, саха кылаастарын дьылҕалара ыарахан балаһыанньаҕа киирдилэр .

Бу үлэбит төрөппүттэри, учууталлары уонна общественноһы өйдөтөр сыаллаах таҥыллан оҥоһулунна. Биһиги оҕо эрдэхпититтэн хайаан даҕаны төрөөбүт төрүт тылбытын таптыы, харыстыы үөрэниэхтээхпит. Төрөөбүт төрүт тылы үөрэтии олох саҥа ирдэбилэ буоларын өйдүөхтээхпит. Оччоҕо эрэ, омук быһыытынан сайдыахпыт.

<u>Үлэм сыаллара:</u>

1**.** Оҕону төрөөбүт төрүт тылынан үөрэнэригэр, сайдарыгар үөрэтии, интириэһиргэтии, үгүйүү.
2. Саха кылаастара сүтэр, симэлийэр кутталларын болҕомтоҕо ууруу.
3. Төрөөбүт тылбыт суолтатын быһаарыы, өйдөтүү.

<u>Үлэбэр кыттыыны ыллылар:</u>

Баатаҕай орто оскуолатын үөрэнээччилэрэ, учууталлара,төрөппүттэрэ.
Төрөппүттэр.

<u>Чинчийии көрүҥнэрэ:</u>

Ыйытыылар.
Кэтээн көрүү.
Бэсиэдэлэр

Сахабыт тылынан үөрэнэргэ дьулуһуоҕуҥ.

Биһиги Дьаанҕыбыт улууһун киин оскуолатыгар төрөөбүт тыл предметэ баһылыыр суолтата сүтэн эрэр. Оҕо садтарыгар, дьааһылаларыгар сахалыы дьарыктар ыытыллыбаттарын түмүгэр төрөөбүт тылбытынан саҥарбат, суруйбат, быһаарсыбат буоллубут. Оҕо ийэтэ, аҕата саха буоллахтарына, хайаан да сахалыы саҥара сатыахтаах, суруйуохтаах. Билигин сахалыы ыраастык саҥарар, этинэр, ааҕар, суруйар оҕо ахсаана биллэрдик аҕыйаата. Холобур, Баатаҕай орто оскуолатыгар оҕо 30% сахалыы саҥарар, суруйар, онтон атына аахпаттар, суруйбаттар. Бу кыбыстыылаах курдук.

<u>Тоҕо маннык буолла, диир эбит буоллахпытына, маннык сурун биричиинэлэр баар буоллулар</u>:

1. Нууччалыы сатаан саҥарбат киһи ырааппат, киэҥ сиргэ бардаҕына эрэйдэнэр диэн өйдөбүл төрөппүттэр ортолоругар элбээтэ. Ордук оскуолаҕа киириэн иннинээҕи саастаах оҕолордоох төрөппүттэр маннык санааҕа кэлэллэр эбит. Ыйытыллыбыт 30 төрөппүттэн 80% маннык эппиэти биэрдилэр.
2. Саха тылын предметин эбии уруок курдук көрөр буоллулар. Уруокпут ахса элбээн, оҕобут сылайар диэччилэр эмиэ бааллар билиннэ. Бу маннык санааҕа төрөппүт 20% эппиэт биэрдэ.
3. Төрөөбүт тыл суолтатын туһунан киэҥ дабааһыннаах кэпсэтиилэр, ырытыһыылар ыытыллыбат кэриэтэ буоллулар. Маннык санааҕа төрөппүт 60% эппиэт биэрдэ.

<u>Саха тыла сайдарын, төрүт культурабыт сүппэтин туһугар кыһаллар төрөппүт маннык түмүгү тутуһуон наада:</u>

1. Саха омуга хайаан да төрөөбүт төрүт тылын билиэхтээх, бэйэтин тылынан холкутук суруйар , быһаарсар буолуохтаах.
2. Төрөөбүт төрүт тылбыт кэрэтин таптыахтаахпыт, кистэлэҥин үөрэтиэхтээхпит.
3. Саха омук талаанын, тылбыт нөҥүө сайыннарыахтаахпытын өйдүөхтээхпит.
4. Төрөппүттэргэ эрдэттэн өйдөтүү үлэтин ыытан, саха кылаастарын элбэтиннэрэн, дьааһылаҕа группалары аһан, тылбытын умуннарымыахха.

Үлэбит төрөппүттэргэ, оҕолорго, бар дьоммутугар туһалаатар диэн баҕа санаалаахпыт**.**

Төрөппүттэргэ сүбэлэр:

1. Оҕону сахатын тылын таптыырыгар үөрэтиҥ.
2. Элбэхтик төрөөбүт тылынан санааны сааһылаан этинэргэ, суруйарга, кэпсиргэ, кэпсэтэргэ үөрэтиҥ.
3. Тиһигин быспакка норуот уус-уран айыннныларын ааҕыҥ, ырытыҥ, оҕолоргутун интириэһиргэтиҥ.
4.Оҕо үөрэҕэ, төрөөбүт төрүт тылын билэриттэн тутулуктааҕын өйдөөҥ!
5. Саха омук баай тылын, историятын, үйэлэр тухары муспут үгүс үтүө үгэһин, сиэрин-туомун харыстааҥ, сиргэ-буорга тэпсимэҥ!
6. Саха группаларын, кылаастарын арыйыыга күүстээх үлэни ыытыаҕыҥ!

Баатаҕай орто оскуолатыгар оҕолор саха кылаастарыгар киириилэрин көрдөрүүтэ :

2010-2011 үөрэх сылларыгар 1-гы кылааска киирбит оҕо ахсаана	**2011-2012 үөрэх сылларыгар 1-гы кылааска киирбит оҕо ахсаана**	**2012-2013 үөрэх сылларыгар 1-гы кылааска киирбит оҕо ахсаана**
5 оҕо	**6 оҕо**	**8 оҕо**

Бу иннинээҕи үөрэх сылларыгар саха кылааһыгар **14-17-лии** оҕо маҥнайгы кылааска киирэр эбит буоллаҕына, кэлиҥҥи сылларга оҕо саха кылааһыгар киириитэ лаппа аччаата. Бу сыыппаралар хайаан да учууталлары, төрөппүттэри, общественноһы долгутуохтарын наада.
Бу тугуй ? Олохпут сайдыыта дуо, эбэтэр кэхтии бэлиэтэ дуу? Бу маннык ыйытыылаах сүбэ мунньахтары, түмсүүлэри тоҕо ыыппаппытый? Баар чахчылары холобурдаан салайааччылары, тыл үөрэхтээхтэрин, төрөппүттэри түмэн Дьааҥыбыт киинигэр сүбэ түмсүүлэри, киэҥ хайысхалаах мунньахтары хайдах баҕара тэрийэн ыытыахха сөп дии саныыбыт.
Төрөөбүт тылбытын өрө тутан, үөрэх киэҥ эйгэтигэр, сахабыт тылынан үөрэнэргэ дьулуһуоҕуҥ.

Түмүк тыл

Бу чинчийиибитин үөрэтэн баран маннык түмүккэ кэллим:

1. Саха омуга хайаан да төрөөбүт төрүт тылын билиэхтээх, бэйэтин тылынан холкутук суруйар , быһаарсар буолуохтаах.
2. Төрөөбүт төрүт тылбыт кэрэтин таптыахтаахпыт, кистэлэҥин үөрэтиэхтээхпит.
3. Саха омук талаанын, тылбыт нөҥүө сайыннарыахтаахпытын өйдүөхтээхпит.
4. Төрөппүттэргэ эрдэттэн өйдөтүү үлэтин ыытан, саха кылаастарын элбэтиннэрэн, дьааһылаҕа группалары аһан, тылбытын умуннарымыахха.
5. Хас биирдии саха киһитэ тылын үчүгэйдик билэр буоллаҕына, бу дьиҥнээх өйдөөх, культуралаах, сайдыылаах киһинэн аҕылларын өйдүөххэ.

Үлэм төрөппүттэргэ, оҕолорго, бар дьоммутугар туһалаатар диэн баҕа санаалаахпын.

Туһаныллыбыт литература:

1. Л.В.Захарова, Л.К.Избекова. «Кустук».Дьокускай: Бичик,2006 с.
2. Л.В.Захарова. Саха тыла:1-4 кылаас: саха оскуолатын программата. Дьокуускай: Бичик, 2006 с.
3. М.А.Попова. Саха төрүт культурата.-Дьокуускай:Бичик,1994с.
4. В.А.Ноговицын. Норуот тылынан уус-уран айымньытын хомуйууга аналлаах методическай ыйынньык.- Дьокуускай,2001с.